

začela sondiranja na vrhu Panorame, kjer so že znane arhitekturne ostaline, interpretirane kot obzidje s stolpom. Cilj izkopavanja bo preverjanje indicov o vojaški prisotnosti na Panoramah v 1. stoletju.¹³ Večina arheologov je doslej menila, da je bil osrednji vojaški tabor v Petovionih po vsej verjetnosti na desnem bregu Drave, na zemljišču, ki naj bi ga v 3. stoletju odplavila reka ob veliki povodnji. Obstaja pa tudi domneva, da je bil tabor lociran na območju Panorame in Vičave. Hkrati je že stekel mednarodni aplikativni projekt *Transfer*, katerega namen je vzpostaviti upravljavski načrt za Arheološki park Petovione, se pravi za prihodnjo ureditev Panorame.

Monografija o antičnem najdišču na ptujski Panoramah je dragoceno znanstveno delo. Odlikuje jo pregledna sistematičnost pri urejanju znanih podatkov, hkrati pa nas razveseljuje, da arheologi tudi pri nas vse bolj izkoriščajo možnosti neinvazivnih geofizikalnih raziskav. V arheološko tako bogatih okoljih, kot je prostor sodobnega Ptuja, so tovrstne metode najboljši garant, da se v imenu dozdevnega »napredka« ne bodo več dogajali uničevalni posegi v zgodovinsko pričevalna zemljišča. Nove ugotovitve o poselitvi Panorame in nastajanju arheološkega parka so tudi obliž na rano, ki je neizbrisno zaznamovala mesto z ukinitvijo muzejskih arheoloških zbirk v nekdanjem dominikanskem samostanu v letu 2011. To nerazumno potezo, ki se je je domislil takratni župan ob soglasju mestnega sveta, bodo ptujski muzealci lahko sanirali le z veliko napori in vztrajnosti, pri čemer bodo potrebovali podporo lokalnih in državnih oblasti,

kakor seveda tudi široke strokovne in laične javnosti. Aktualni projekt raziskovanja in urejanja Panorame v arheološki park, ki poteka pod strokovnim vodstvom osrednje slovenske raziskovalne ustanove za arheologijo in ob financiranju iz občinskih, državnih in evropskih virov, bo (tako upamo) pomagal v širši javnosti uveljaviti prepričanje, da je mesto Ptuj izjemno arheološko najdišče ne le v slovenskem, pač pa v evropskem merilu in da kaže v razumevanje njegove antične podobe vložiti vse razpoložljive moči.

Marjeta Ciglenečki

JOŽEK HORVAT MUC: PUŠČA, NAJVEČJE ROMSKO NASELJE V SLOVENIJI. Murska Sobota: Romani Union: Zveza Romov Slovenije, 2020, 260 str.

Mag. Jožek Horvat Muc je prav gotovo eden najbolj prodornih in prepoznanih romskih raziskovalnih in literarnih ustvarjalcev v slovenskem prostoru, ki ima v bogatem opusu več kot trideset različnih del. Ta zajemajo strokovno-literarna dela o romskem jeziku, zgodovini in kulturi, pa tudi dramska in pesniška dela. Je eden redkih romskih avtorjev na Slovenskem, ki se kot literarni ustvarjalec izraža v maternem, torej v romskem jeziku. Pred časom je izdal novo knjigo in z njo postavil svojevrstni spomenik enemu najbolj znanih romskih naselij v Sloveniji – Pušči

¹³ Informacije mi je posredovala dr. Jana Horvat.

na obrobju Murske Sobote. Knjiga je izšla v založništvu Romani Union iz Murske Sobote in Zveze Romov Slovenije, tehnično-oblikovno sta jo uredila Taja Škerlak in Janja Rošer, v 100 izvodih pa jo je natisnila tiskarna Video Studio Signal iz Murske Sobote.

Uvod v knjigo je kar troje besedil iz nabora spremnih besed. Pod besedila so podpisani ugledni pisci dr. Klaudija Sedar, prof. dr. Rajko Djurić in dr. Dragoljub Acković. Klaudija Sedar, ki je zagotovo med najboljšimi poznavalci novodobne prekmurke knjižne bere, je v spremni besedi med drugim opozorila na hotenje avtorja, da bi bralcem predstavil Puščo kot naselje romskega prebivalstva od njenih začetkov pa vse do današnjih dni. Pred tem nam ponudi v branje kratko zgodovino navzočnosti romskega prebivalstva na območju

današnje Slovenije in predstavi romski poselitveni tok v Prekmurju. Sedarjeva ocenjuje, da »dobiva romsko naselje Pušča s to knjigo še v večji meri prepoznavno podobo, poznavanje razvoja kraja pa vodi k razumevanju romskega naselja Pušča kot največjega v Sloveniji od začetkov do sedanje podobe in sožitja z lokalno skupnostjo«. Horvat je priznan slovenski romolog in izredno dober poznavalec življenja in položaja Romov v Prekmurju. To življenje pozna do obisti, tudi mnoge specifikke romske populacije in njeno bogato kulturno dediščino, ki je pomembna sestavina kulturne dediščine pokrajine ob Muri. Je del njene multietničnosti, ki je bila vse do druge svetovne vojne za ta del Slovenije še bolj izrazita, saj so se v pokrajini soočali in srečevali ne samo Romi in Slovenci, pač pa tudi Slovenci in Madžari, katoliki, evangeličani, judje in pravoslavci. Sledovi te multikulturalnosti ostajajo, novodobni romski kulturni utrip pa je samo potrditev bogate preteklosti. Prof. dr. Rajko Djurić je Horvatovo pisanje ocenil kot »srčno« in kot študijo o največjem romskem naselju v Prekmurju. Po njegovem je avtor ustvaril »mikrozdovino« in »mikrosociologijo«, kakršnih je v literaturi o Romih zelo malo. Avtorju je polaskal, da je s knjigo zagotovil obstoj Romov v Pušči in izpostavil, da so Romi, »nikoli priznani in vedno preganjani, svoj prostor pod soncem vedno plačevali z znojem, solzami in krvjo«. Dr. Dragoljub Acković je opozoril na zgodovinske vidike Horvatove knjige in izpostavil nekatere pomembnejše podatke. Na primer letnico 1852, ko dobijo Romi prve hišne številke v Prekmurju. Ali pa letnico 1757, ko se začnejo vpisi romskih otrok v cerkvene matične knjige.

Ne pozabi omeniti ni revolucionarnega vrenja v Prekmurju po koncu prve svetovno vojne 1918, predstavi medvojni čas v Prekmurju, madžarsko okupacijo 1941–1945 in romske žrtve genocida. Po končani drugi svetovni vojni so del Romov iz Pušče odpeljali v Vojvodino, kjer so se pridružili drugim kolonistom. Škoda, da v knjigi niso objavili slovenskega prevoda spremne besede obeh omenjenih romskih strokovnjakov, ki sta zapisala uporabne ocene in podatke.

Osrednji del knjige je namenjen Pušči in osvetljuje različne vidike nastanka in razvoja tega romskega naselja. Prvi vpis Romov v matičnih knjigah v Murski Soboti se je zgodil leta 1741, ko so prišli prvi Romi v Prekmurje iz Madžarske in Avstrije (Gradiščansko). Eno prvih naselij v Prekmurju so bili Černelavci. Tam pa je kmalu postalo pretesno in zato so se prve romske družine začele naseljevati v Pušči. Prvi priseljenec je bil godbenik in kovač Ivan Horvat. Leta 1910 je od Juda Williama Bergerja kupil zemljišče za svoj romski dom. Najprej se je naselje imenovalo Gorica po zemljišču, ki je bilo prvo prodano romskemu naseljencu. Madžarska uprava je naselje poimenovala Kis Szombath (Mala Sobotka), ime Pušča pa je dobila najprej ena hiša ob cesti Murska Sobotka – Radenci, leta 1911 pa celotno naselje na obeh bregovih potoka Mokoš (Črnc). Postopoma se je razvila v najpomembnejše romsko naselje v Prekmurju in v največje romsko naselje v Sloveniji. Od leta 2003 je Pušča samostojna Krajevna skupnost v

Mestni občini Murska Sobotka. Ta del knjige je zelo faktografski, poln tabel in podobnih statističnih pregledov, ki dragoceno osvetlijo avtorjeve ocene in ugotovitve. Še posebej zanimivi so podatki o šolanju romskih otrok in o prvem romskem vrtcu, ki so ga v Pušči zgradili leta 1962. Pod fotografijo zgradbe je vrtec opisan kot »*stražni stolp ali most v drugi svet*«. Za tisti čas je bilo to nekaj res izrednega in predvsem – neobičajnega. Izredno zanimive so objavljene fotografije starih romskih hiš in podobe iz romskega vsakdanjika v Pušči od njenega začetka leta 1911 pa do danes.

Poleg Jožeka Horvata Muca so prispevke napisali in prispevali še Vera Flisar (vrtec Pušča in sto let naselja Pušča), Jože Stvarnik (uresničevanje šolske zakonodaje na področju izobraževanja romskih otrok v Mestni občini Murska Sobotka) in strokovnjaki nekaterih regijskih ustanov, ki so predstavile šolske razmere in problematiko vzgoje ter izobraževanja Romov. Zelo nazorno in podrobno je predstavljeno tudi reševanje socialne problematike in z njo povezanega vključevanja Romov v vse pore dela in življenja v lokalni skupnosti. Izredno dragocena je tudi krajša, a celovita strokovna študija o problematiki Romov v Občini Murska Sobotka od leta 1985 dalje. Knjigo zaokrožujeta obširno poglavje z različnimi statističnimi podatki o Romih v nekdanji in zdajšnji Mestni občini Murska Sobotka in krajše poglavje z zanimivim pregledom romskih družin v Pušči.

Marjan Toš